

УДК 821.161.2
К43

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *Євген Вдовиченко*

© Кір'ян О. А., 2020
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

ISBN 978-617-12-7938-4

Частина I

Лампочка блимнула тричі. І на селі вже всі знали: зараз вимкнуть світло. Василина тихо зітхнула й дістала з полиці каганець, що стояв завжди напоготові. Сьогодні їй, мабуть, уже не вдасться закінчити платтячко для Люби. Вона не встигла купити керосин, а в каганці його залишилося зовсім мало — лампа ще вчора почала чадіти і закіптюжилась уся склянка. Забігалась Василина у своєму господарстві, аж надвечір руки-ноги гудуть. Куди там ще до брудної склянки! Так і стоїть лампа з учорашнього дня, не протерта, лиховісно зачорнена сажею.

«Ой, недобре це... Кіптява — знак який поганий», — неприємно вколола Василину думка, і хтозна, де й звідки взялася. Сама винна, береться за все, а нічого не встигає. Того й скручена в рурку стара газета так і залишилась без діла лежати біля брудної лампи. Безлад у господарстві — і в голові такий же гармидер.

А сьогодні? За своїми нескінченними клопотами у хаті та на городі (і все це до і після колгоспної роботи!) знову запізнилась у лавку. Продавщиця Наталка вже зняла свого заляпаного фартушка, йшла з величезним комірним замком зачинятися. Та зглянулась на Василину, затрималася

заради неї. Але все одно не дісталось Васишині керосину — Наталка сказала: розібрали, скоро привезуть. Коли — хтозна. Скоро. Їм не кажуть. Васишина тоді хоч мила взяла, бо вдома вже ось-ось закінчиться. Наталка ще спокусила на якесь «туалетне» (ох і назва!) мило. Коштувало воно одне, що всі бруски простого. Зате пахло як, чутно навіть крізь цупку паперову обгортку, на якій намальовані сунічки весело підморгували Васишині з-під зеленого листочка. Наталка сказала, що і на вигляд воно, як ягоди, — рожеве, а вже що пахуче! «Степану сподобається. Купуй, не пожалкуєш. Дивись, ще твій покусає, — додала вона зі сміхом. І зашепотіла на вухо: — Мій, як обнюхав мене після того мила, то такий був ласкавий, що вже ось третій місяць тут, — вона поклатила руки на живіт, — від тієї ласки. Ото таке хитре мило!»

Василина йшла тоді додому і все зітхала — керосину ж не купила, а в неї ще стільки роботи за північ намічалось! Знову все залишиться не перероблене на завтра. І грошей як не було. Зате для дітей купила жменьку подушечок. Вони, її дівчатка, такі маленькі ласунки, та й Василько, хоч і старшенький, а теж солоденьке полюбляє. Тож куди дінешся — купила, бо хочеться ж малечу порадувати. Кілька десятків яєць здала, хрону невеличке відерце накопала (перезимував — не змерз) — ото за ті гроші і купила дітям радості. Крейди теж треба було б взяти, щоб хату освіжити перед Паскою. Тільки все ніяк не назбирається достатньо шмаття, щоб віднести у магазин, а без такого обміну крейди не продадуть...

Хтось тихенько постукав у двері. Василина здригнулася. Хоча чого їй боятися? Чоловік удома, тож їх не посміє ніхто скривдити — сама себе заспокоювала. Тільки все одно лячно, бо добрі люди о такій порі у гості не ходять, а як прихо-

дять, то частіше не з радісними звістками. Підійшла до чоловіка, що вже солодко спав, бо сьогодні був на бригаді ще зрання — навіть доярки й ті пізніше доїли корів. Поторсала легенько його за плечі. А як жаль будити, бо він же такий втомлений увечері прийшов, та хіба тільки сьогодні? А отой хтось знадвору вже не тихенько стукає — тарабанить. Ти ба, як нетерплячку гонить! Чи не трапилося справді чого?

— Степане, Степанчику, ану прокинись, там хтось до нас вистукується. То вийди, бо мені страшно.

Чоловік відразу ж і піднявся. Аж у цю мить і лампочка після нагадувань згасла до ранку — запалювати будуть уже о шостій. Степан пробуркотів ображено, що не дадуть батькові і відпочити по-людськи, та все ж узяв каганець і побрів подивитися, хто це о такій порі до них прибився.

Василина швидко запалила свічку від жару в печі. Добре, хоч іще не встигло згаснути. Бо вона сьогодні і з піччю теж припізналася. Прибігла з роботи і прання затіяла, а то все ніяк на цьому тижні не видавалося: то на роботі допізна затримують, то задощило останнім часом. А сьогодні на-решті розгодилося — то й вона управилась-таки. Цілий двір навішала білизни. Опісля знову розпалювала піч, гріла воду для малечі, щоб усіх викупати. Спочатку двох маленьких своїх дівчаток, однакових янголяток, Любу і Люду, а тоді вже і старшенького Василька, школярика. Та поки викупала всіх, піч знову згасла, а ще ж треба, щоб і для чоловіка гаряча вода була, і в хаті щоб тепло пахкотіло. Тож довелося вже поночі йти до клуні ще за дровами.

Принесла в'язку, знову запалила піч і задумалась, бо дрова так швидко танули. Залишилася у клуні зовсім невелика купочка, а до справжнього тепла далеко, ще топити і топити треба. Доведеться знову на болото йти по хмиз, та це вже завтра, після роботи. Замучилась вона із тим

хмизом болотяним, бо у лісі ж не дають збирати, а на болоті ще дозволяють. Он Маруся Коваленкова, що живе на Луцівці, сама дитятко ростить, без чоловіка. Пішла у лісі збирати хмиз, а хтось побачив, доніс лісникові (І які ото тільки підлі люди бувають?!). А лісник у них — страшна людина (позаочі називали його Гайдабурою, бо злющий на весь світ і один, без сім'ї, тож і кидався на всіх, як розбійник на шляху). Так ревно сторожить колгоспний ліс, що жодної галузки звідти не дасть нікому винести. Остерігались і боялись усі його. Бо вже не один неборака штраф заплатив, та ще й доводилося довго відпрацьовувати ту нещасну в'язку хмизу. А гілочки все одно ж у лісі згниють, та людям вперто не дають нічого збирати. І чого? Отож увечері прийшов Гайдабура до Коваленків, Маруськи вдома якраз і не було, тільки мати, стара Коваленчиха, зі своїм онуком малесеньким. Прийшов, подивився на їхню убогу хатку своїми страшними очиськами, побачив маленьке худеньке дитя. А в домі холодно, нетоплено. Тільки-но збиралися піч хмизом розпалювати, від якого більше диму, аніж тепла. Покрутився, нічого не сказав припишклій Коваленчисі, пішов геть.

А наступного дня привезли й вивернули Марусі Коваленковій посередині двору цілий віз дебелих дровиняк. Сказали, що голова розпорядився виписати. Ось тобі й лісник — ніби страшна людина. Не вгадаєш, що й думати про тих людей!

Учителям теж паливо привозять, а директорів навіть і вугілля підкинули. І фельдшера не зобидили. Бо вони ж люди освічені, особливі. В учительки їхньої, математички, так ні городу, ні курки на подвір'ї, кажуть, їхнє діло дітей навчати, а не в городі копирсатись. Хоча інші і копирсаються, і хазяйство мають. Та вчителів і фельдшеру держава гроші платить, купити можуть усе, не так, як Василяні

зі Степаном — самі палички у відомостях. Що зуміє заробити на базарі — ото й її.

Тільки журиться Василина: чогось на них і крихти того добра ніколи не падало, ніхто їм дров чи торфу задарма не дасть. Вона, як і всі інші колгоспні, шукає палива, де тільки можна: по ярках, гайках, на болоті особливо. То рогозу сухого, то очерету наламає. Минулорічні соняхи з картопляною гичкою всередині, що обкладали на зиму кругом хати, вона вже давно попалила. А хмиз потрібен. Бо дітей вона чи не кожного дня купає, не так як інші — ноги обітруть трохи, вмюються, а чи не вмюються, і спати. Ні, Василина своїх діточок викупувала, як качка утят, сорочечки їм мало не щодня змінювала, замурзаною її малеча ніколи не ходила. Здоровенний чавун з нагрітою водою у неї завжди в печі — напхвваті.

Свекруха все виказувала своїй невістці, що вона своєю запопадливою чистотою тільки хвороб на дітей приманює. Не можна маленьких стільки у воді мочити, а мило оте, воно ж яке вредне! Це ж діти, їм не дивно брудними ходити. Всі повиростали з того бруду — і нічого, а ця, бачите, коверзує: не так! А палива скільки ж задурно перевела на ту гарячу воду! Хіба її Степанко встигне ті дрова нарубати? Нерозумна у неї невістка та ще й з вибриками. І робити, як її старі люди повчають, не хоче. Послухати послухає, а повернеться і зробить усе по-своєму. Казала ж вона ще тоді Степану, як той тільки гуляти почав з Василиною: нащо тобі здалася ця менша Шульжина? Воно ж по ній видно, що жінки з неї доброї не буде: худа, гонориста, погляд не сумирний, а сестра її хто — забув? Ні, правду сказати, у хаті у неї чисто, обід завжди приготовлений, діти не голодні й не замурзані, як у інших. Та хіба тільки цим вимірюється хазяйновитість жінки? У людей

городи он які! Вийдеш за хату — і не видко, де той город закінчується. Бо ж там і проса насіють, і пшениці, а хто і для табаку яку грядку зоставить. Він зараз добре продається, а як стояти на базарі не хочеш чи ніколи тобі, то в кооперацію можна здавати, хоч і дешевше вийде, — а все ж копійка. Розумні й неліниві люди уміють дбати про свій добробут. А її син здивав ото таке «щастячко» на свою голову, прости Господи... Як подивитися на їхнє хазяйство — хіба у Степана з Василюю то город? Тьху! Клапоть якийсь обрізаний, а не город! І хазяйства живо-го мало: лише кури та качки бродять у загороді. У сараях худоба повинна валувати, а не луна ходити. А треба б же, щоб і не одна корівка мукала, і поросятко у сажі вередувало. А вони — хіба так добрі хазяї господарюють?

Василина завжди ніби й уважно слухала свекруху, що вже так любила повчати «недолугих хазяїв». Не сперечалася, не доводила свою правоту, з усім мовчки погоджувалася, та повертала діло по-своєму. Одне добре, що свекруха не з Василюю та Степаном жила. Ще, слава Богу, свекор не старий, хата у них своя, та й сім'я молодшого сина з ними. Нехай Ольга, молодша невістка, вислуховує та виконує оті повчання «мудрих старих людей». А вони зі Степаном якось самі собі дадуть раду — не діти ж малі...

Василина нарешті прилаштувала свічку і тільки взяла до рук шитво, як почула з сіней радісний голос чоловіка:

— Та прохось уже, прохось, родичко.

Степан першим зайшов у хату:

— Ану, Василю, чи вгадаєш, кого це я тобі привів?

Та каганець попереду себе виставив, хто там за ним — не видно, ніч темна ховає.

Василина підійшла до нього:

— Стьопо, ось не балуйся, я тобі кажу, бо й так мло-но мені робиться. Кажі вже, хто там. Дай же я гляну!

Степан присвітив їй каганцем пізнього гостя. На Василю весело дивилася якась незнайома, та ні, ніби й знайома молода жінка, вбрана зовсім не по-їхньому. Тільки хто це? Вона щось дібрати ніяк не могла.

Жінка заговорила. Їхньою мовою, тільки інколи вставлялись уже чужі слова:

— Здрастуй, сестричко! Невже ти мене не узнала? — засміялась радісно. — Та я ж Галя, твоя рідна сестра! Невже забула?

Вона підійшла ближче до Василю й обійняла її, поцілувала холодними, мабуть, тому що знадвору, губами.

На Василю одразу ж війнуло якимись незвіданими солодкуватими пахощами. Оця красива, гарна і випещена жінка мало нагадувала їй старшу сестру, норовливу, запальну дівчину. Вони тільки чотирма роками різнилися, та ходили завжди разом. Ну, хіба що пізніше на гульки молодшу батьки почали пускати, а так скрізь: і в школу, і на городі, і на пасовищі, і в ліс по ягоди чи по гриби.

Тепер її сестра виглядала зовсім не так, як сільські дівчата та жінки, вона здавалась чужою. Та все ж стояла така гарна у своєму пальті, може, навіть з шерсті бостон чи з драп-велюру — Василина на цьому не розумілась, чула тільки, як жінка голови хвалилась подружкам, що чоловікові наказала зі столиці привезти їй таке «двобортне пальто із шерсті бостон або з драп-велюру». На ногах у Галини бундючилися «румьинки» на невеличкому підборі — такі Василина бачила у приїжджій лікарки, тоді хтось із дівчат запитав про ті чобітки, та і пояснила. І голову Галини покривала не звична хустка, а капелюшок,

під яким виявилася «городська» зачіска: валик над лобом і позаду пучок волосся, покритий сіткою.

Галина знову обняла ошелешену Василю:

— Ну чого ж ти? Не признала мене?

У Василю на очах виступили сльози:

— Господи, Галиночко, та ми ж думали, що тебе вже і на цьому світі немає! Тоді, як ти пропала. Мати покійні, Царство їм Небесне, тебе виглядали-виглядали, все листа чекали — не дочекалися. Ти ж хоч би яку звісточку тоді прислала, — вона не втрималася і заголосила.

— Ну-ну, ти що. Я ж жива, ось тут, перед тобою стою. А мати, значить, померла?

Василина краєчком хустки витерла сльози:

— Померла наша горличка, ось уже шість років буде. Василько, старший мій, якраз тоді тільки на ніжки зіп'явся. Вона пішла сіно перевертати, сусідка наша попросила, пам'ятаєш бабу Давидиху? Ага, бо вже така стара, їй помічі ні в кого просити, сама живе. Так мати й пішли з бабою на луг. А там їх гроза застала. І злива страшна уперішила, що не приведи Господи. Захворіли наша мати і вже не піднялися. А бабі Давидисі — нічогісінько. Навіть застуди ніякої не було. Живе собі й досі. Я тоді фельдшера декілька разів до нас приводила, та все одно. Він тільки руками розводив. А тоді каже, що у больницу треба, бомажку написав, та ми не встигли. Померла мати. Отаке життя, Галю. А скільки вона по тобі сліз пролила... Не сказати...

Галина й собі витерла білосніжною хустинкою сухі очі, запхала назад до рукава блузки, зітхнула.

— Знаю, знаю, Васю, той гріх на мені. Треба б завтра сходити на кладовище, на материну могилку. Бо коли я ще знову приїду? Думала, що її побачу, прощення попрошу,

що тоді я так... поїхала. А не вийшло, — вона знову потягнулася до своєї білосніжної хустинки в рукаві.

— А чим же ти оце так пізно добиралася до нас? Невже пішки? — Василю аж руками сплеснула від такого припущення.

Галина розсміялася:

— Ну що ти, Васю! Пішки! Таке вигадеш! По ваших дорогах, та у такий пізній час! Мій чоловік подзвонив у ваш райком, тут хтось із його знайомих працює, розпорядився, щоб мене доставили сюди і назад так само відправили. А до райцентру я поїздом приїхала.

Вона знову презирливо пирхнула: це тільки Василю могла вигадати таке! Щоб їй та тьопати пішки до села? Та ще й по такій грязюці? Вона вже давно не босонога з розкудланими кісками Галька Шульга, а поважна дружина солідного чоловіка — Галина Семенівна Дьошина.

Василина піддакнула, та розпитувати, хто ж у сестри чоловік, що навіть може їхнім райкомом командувати, та звідки вона аж поїздом приїхала, не наважилась, як захоче — розкаже. А сама кинулась до печі, вкинула туди ще пару дровиняк, щоб розігріти кашу обідню та картоплю з вечері. Пішла у снін класти у миску квашеної капусти та сала взяти з бодні.

Василина всадовила гостю за стіл, поставила своє нехитре пригощання — що було на таку пізню годину. Степан від дівчачої нічної вечері відмовився, щось пробуркотів, пішов спати, поліз на піч подалі від їхнього гомону. Галина запитально підняла вискубані тоненькі підмальвовані брови. Та Василю за нього заступилася, почала виправдовувати негостинність свого чоловіка:

— Заморився, бідний, там, у своїй бригаді, страшне як. Ні світ ні зоря — він уже на роботі, повертається,